

ОЛЕКСЮК НАТАЛИЯ СТЕПАНОВНА. Социальное образование как основа этнической социализации личности в условиях многокультурной среды.

Статья посвящена исследованию процессов формирования и развития личности, влияния социального воспитания на её социализацию в условиях многокультурного общества. Выбраны и описаны характерные черты многокультурного общества, выделены основные аспекты его влияния на личность. Взгляд автора может заинтересовать специалистов в области социальной педагогики, социальной работы и психологии.

Ключевые слова: многокультурная среда, личность, этническая социализация, культура межнациональных отношений, социальное воспитание.

OLEKSIUK NATALIYA. Social education as the basis of the ethnic socialization of personality in terms of multicultural environment.

The article is devoted to a comprehensive exploration of the formation and development of the personality in terms of multicultural environment, reasonably influence of social education on the process of socialization. Selected and described the characteristic features of the multicultural environment, highlighted the main aspects of his influence on personality. Editorials will be interesting for specialists in the field of social pedagogy, social work and psychology.

Key words: multicultural environment, identity, ethnic socialization, culture of interethnic relations, social education.

УДК 37.015.31 : 316.61-053.4

Остряньська О.А.

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГАМИ ТРАДИЦІЙ І РИТУАЛІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАСОБУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті висвітлено передовий педагогічний досвід творчої співпраці педагогів Інституту проблем виховання НАПН України з вихователями експериментальних майданчиків із упровадження актуальної проблеми соціалізації дітей старшого дошкільного віку шляхом використання традицій і ритуалів. Презентовано результати творчого доробку науковців і практиків щодо створення елементів навчально-методичного комплексу для формування соціально-комунікативних умінь у старших дошкільників. На основі аналізу результатів експериментальної роботи підтверджено, що новизна та змістовність науково-методичних заходів ІПВ НАПН України на експериментальних майданчиках є простором для інноваційного розвитку педагогічних колективів із теми «Формування соціально-комунікативних умінь у старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі».

Ключові слова: соціалізація, заклад дошкільної освіти, соціально-комунікативні вміння, дитина старшого дошкільного віку, науково-методичний супровід, передовий педагогічний досвід, формування, культура, традиція.

У сучасному глобалізованому суспільстві формування соціально-комунікативних умінь є невід'ємною складовою процесу якісної соціалізації дошкільника й органічного входження кожної дитини в національну і світову культуру. У цьому контексті *пріоритетними завданнями* педагогічних колективів закладів дошкільної освіти є: 1) створення в тісній співпраці з батьками розвивального освітнього середовища як складової регіонального й загальнодержавного освітньо-культурного простору з метою формування особистості вихованців як громадян-патріотів, здатних до освоєння, збереження, відтворення й примноження соціокультурного досвіду, 2) закладання міцного фундаменту гармонійно розвиненої духовно-моральної особистості з активною, соціально відповідальною життєвою позицією, творчим потенціалом, здатної до самовдосконалення й конструктивної злагодженої взаємодії з іншими членами суспільства.

Мета статті – висвітлити передовий педагогічний досвід творчої співпраці Інституту проблем виховання НАПН України з експериментальними майданчиками з використання традицій і ритуалів закладу дошкільної освіти у процесі вирішення актуальної проблеми соціалізації старших дошкільників.

Науково-теоретичне підґрунтя вирішення проблеми використання в освітньому процесі традицій і ритуалів як засобу соціалізації закладене в працях Т. І. Бабаєвої, І. М. Буєвої, І. Д. Беха, А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, О. А. Григор'євої, К. Л. Крутій, А. С. Макаренка, А. Г. Ніколаєвої, В. О. Сухомлинського, В. Р. Ясницької та ін.

У сучасних дослідженнях *традиції і ритуали* розглядаються як невід'ємна складова *культури організації*, обов'язкова умова її високої ефективності й конкурентоздатності. Так, В.Р. Ясницька, обґрунтовуючи *принцип культуровідповідності соціального виховання*, наголошує, що його реалізація нерозривно пов'язана з феноменом *організаційної культури як інтегративної характеристики виховної організації*. Спираючись на рівневу модель культури Е. Шейна, дослідниця в моделі *організаційної культури* виокремлює такі «рівні: *зовнішній* - складається з *видимих культурних артефактів* (тобто «штучних», спеціально створених об'єктів) - символів, традицій, ритуалів та ін.; *внутрішній* («ціннісне ядро організаційної культури») – включає *цінності*, прийняті всіма (чи більшістю) членами організації; *середній* (нормативний) - містить норми, уявлення, переконання, очікування членів організації, пов'язує ціннісне ядро і *видимі артефакти*» [7, с. 27]. І. М. Буєва в *організаційній культурі* як складному багат шаровому, динамічному явищі виділяє: 1) *внутрішній шар (ядро)* - систему ідей, цінностей, принципів, установок, уявлень, традицій, звичаїв, міфів, норм і правил, які, взаємодіючи між собою, відображують своєрідність (індивідуальність) організації й виявляються в іміджі й стилі поведінки працівників; 2) *зовнішній шар (атрибутивний)* – девізи, логотип, емблеми, гімн,

одяг, колір, іншу атрибутику, що є вираженням фірмового стилю й іміджу організації [2].

Поняття «*традиція*» (від лат. *traditio* – *передача*) – норми і правила життя людей, що передаються від покоління до покоління» [5, с. 790]. Як складова організаційної культури *традиції*: «в широкому сенсі - це всі компоненти культури (від ритуалів до цінностей), що зберігаються тривалий час і передаються від одного покоління організації до іншого; у вузькому сенсі - це тільки зовнішні, видимі компоненти організаційної культури (символи, ритуали, правила, закони та ін.); у ще вузькому, конкретному розумінні - це традиційні справи і форми життєдіяльності організації» [7, с. 27]. *Ритуал* – (від лат. *ritualis* – *обрядовий*, *ritus* – *церемонія, священний обряд*) – «символічне вираження думок і почуттів за допомогою дії, спільної для багатьох, що виявляє загальні прагнення, основа яких лежить у загальних цінностях» [6, с. 431]; «традиційний порядок проведення будь-якої церемонії» [4, с. 254]; «вироблений звичаєм або спеціально встановлений порядок виконання певних важливих соціальних дій; функція ритуалів полягає в тому, щоб спонукати індивіда прийняти цінності й зразки поведінки» [5, с. 677]; «норми поведінки, доведені до зовнішнього відпрацювання, повторювані в певних ситуаціях, в установленому порядку, з особливими атрибутами» [7, с. 27]. *Церемонія* - кілька ритуалів, об'єднаних в одну групу [2]. Є. С. Рапацевич наголошує, що «між традиціями, нормами моралі, якостями людей є подібне і відмінне: *традиції* складаються під впливом моральних принципів і відповідають моралі - в цьому їх подібність. Відмінність в тому, що *норма моралі прямо говорить: потрібно так вчиняти! Традиція закликає – наслідуй приклад кращих представників старших і попередніх поколінь*. Традиція є результатом соціально-психологічного закріплення прояву якостей особистості: взаємодопомоги, сумлінності, привітності та ін. Традиції впливають на формування особистісних якостей» [5, с. 790]. *Традиція* охоплює і *об'єкти соціальної спадщини* (матеріальні, духовні цінності), і сам *процес наслідування, і його способи* [2]. На основі аналізу психолого-педагогічних праць робимо висновок, що *традиції закладу дошкільної освіти (ЗДО)* - це сукупність усталених, закріплених у колективі форм, зразків, еталонів поведінки й діяльності, що довели свою життєздатність, суспільну значущість, визнаються всіма й об'єднують колектив, задовольняючи потреби його існування. *Традиції ЗДО* відображують своєрідність, створюють позитивний імідж, опосередковано висвітлюють превалюючі цінності, виступають способом збереження, передачі й відтворення цінного соціального досвіду (норм, правил, звичаїв, ритуалів, установок, переконань, моделей поведінки) суб'єктів педагогічного процесу (вихователів, дітей, батьків).

О. А. Григор'єва вказує, що «в *традиції сконцентрований перевірений часом досвід*, який дозволив попереднім поколінням або групам людей у минулому досягти певного прогресу і закріпився в свідомості як позитивне знання. Але традиція, виникнувши з досвіду людського суспільства, безперервно піддається його впливу і своєю *незмінною частиною – «ядром»* - служить його *усталеності*, в той час як *змінювана частина - «оболонка»* - сприяє *прогресу*». «Одним із найсильніших факторів, що впливають на традицію, є *ціннісний вибір поколінь*. Він, як і зовнішні фактори, призводить до *змінюваності традиції в двох*

напрямах - «горизонтальному» і «вертикальному». Перший, *горизонтальний*, характеризує зміну традиції в процесі її збагачення, пристосування до нових обставин у суспільстві. Другий, *вертикальний*, відбувається у часі як зміна етапів. У цьому випадку традиція може піддаватися дуже глибоким змінам. Сам *процес розвитку традиції можна розглядати як ряд етапів: 1) з'являється значуща для особистості або групи людей ідея; 2) відбувається апробація й реалізація цієї ідеї різними способами; 3) здійснюється відбір найбільш прийняттого способу, що отримує визнання суспільства; 4) в нього привносять нові елементи, що не порушують його основу, взаємозв'язок нового і старого забезпечується толерантним ставленням нових поколінь до цінностей минулого. Якщо ж традиція вступає в різке протиріччя зі зміненими соціально-культурними умовами, то вона або відмирає, або замінюється інновацією, яка може згодом стати новою традицією. «Горизонтальна» і «вертикальна» зміна традиції характеризує її властивості: *перервність і перманентність (безперервність)*» [3, с. 130-131]. Система традицій («каркас традицій» за А.С. Макаренком) формується поступово й забезпечує *стійкість і стрункність педагогічної системи й внутрішньої організаційної культури закладу освіти, її відтворюваність*. На думку В. Р. Ясницької, *розвиток традицій відбувається трьома шляхами: 1) «зміна змісту традиції при збереженні її форми; 2) зміна форми традиції при відносному збереженні змісту; 3) внесення інновацій, що продовжують, збагачують традиції, відповідають інтересам і потребам дітей та цілям виховання»* [7, с. 136-137].*

У ході науково-методичного супроводу нами експериментальної роботи з теми *«Формування соціально-комунікативних умінь у старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі»* з метою забезпечення ефективних педагогічних умов соціалізації дітей діяльність фахівців методичних кабінетів, педагогів закладів дошкільної освіти спрямовувалася на досягнення розвивального потенціалу й активне використання в педагогічному процесі національних культурних традицій (втілених у самобутніх жанрах фольклору, сімейно-побутових звичаях, обрядах, ритуалах) та традицій міжпоколінного спілкування, органічно вплетених у традиції і ритуали закладу як освітньої організації. Істотно підвищувала успішність засвоєння і застосування соціального досвіду вихованцями експериментальних груп вдало вибудована *організаційна культура ЗДО*, адже для дошкільників трансляторами національної і світової культури є *значущі дорослі* (передовсім, педагоги, батьки), які, організовуючи життєдіяльність на культурних засадах, забезпечували дієву реалізацію *соціально-педагогічних механізмів* (міжособистісного, традиційного, інституціонального, стилізованого) і *педагогічних умов соціалізації*. *Традиції і ритуали* виступали невід'ємним культурним артефактом зовнішнього рівня *організаційної культури ЗДО*, надавали самобутність, виконували вагомую консолідуючу роль соціального інтегратора життєдіяльності колективу, згуртовуючого каркаса навколо соціально затребуваного *ціннісно-сміслового духовно-морального ядра як квінтесенції соціокультурної спадщини*, що зберігалася, передавалася, відтворювалася й примножувалася суб'єктами педагогічного процесу (вихователями, дітьми, батьками). Експериментальна

робота з формування у старших дошкільників соціально-комунікативних умінь передбачала розширення розвивального комунікаційного простору, насичення його духовно-моральною взаємодією вихованців із дорослими і дітьми шляхом забезпечення наступності міжпоколінних зв'язків, духовної єдності суб'єктів освітнього процесу, залучення до відбору, збереження й розвитку кращих соціалізуючих традицій, ритуалів у співробітництві дитячого, педагогічного, батьківського колективу як єдиного цілого. Цілеспрямовано забезпечувалася реалізація *функцій традицій і ритуалів*, що активізувало набуття індивідуального соціального досвіду, сприяло ефективному входженню дошкільнят у сучасний багатовекторний соціум: 1) *нормативно-регулятивної* (створювався єдиний ціннісно-нормативний духовно-моральний простір колективу й ставала соціально передбачуваною поведінка його членів); 2) *інтегративно-комунікативної* (цілеспрямована робота з соціалізації проектувала певний простір активності вихованців у міжособистісній взаємодії з дітьми і дорослими, передбачала інтеграцію індивідуальної й спільної творчості, спонукаючи до пошуку й успішної реалізації власного способу розв'язання життєвих проблем; в інтерактивній соціально-комунікативній взаємодії суб'єктів одночасно реалізувалися два взаємопов'язаних процеси: зростання групової згуртованості (виявлялася в зовнішньому плані) і зміцнення ціннісно-сміслового контексту діяльності шляхом формування ціннісно-орієнтаційної єдності й цілісності соціальної спільності (у внутрішньому плані), що виражалася в колективістській ідентифікації, сприяла інтеграції в соціум); 3) *наступності* (аккумуляований соціальний досвід транслиовався у середовищі ровесників, між поколіннями, сприяючи формуванню «колективної пам'яті»); 4) *аксіологічної* (спільні цінності з фонду колективно значущих поступово досягалися й привласнювалися дитиною як особистісно значущі, виступали духовними орієнтирами у взаємодії з людьми, власній життєтворчості); 5) *пізнавальної* (передавалися й засвоювалися знання про правила як суспільну вимогу певної форми поведінки, соціальної регуляції діяльності й відносин); 6) *виховної* (відбувалося виховання чеснот особистості); 7) *згуртовування* (пережиті разом емоції й почуття підсилювалися, викликали співпричетність, пов'язували колектив у єдине ціле, сприяли утвердженню спільних норм поведінки).

Активно використовувалася в процесі експериментальної роботи розроблена нами *типологія традицій суб'єкт-суб'єктної взаємодії*:

I. Традиції суб'єкт-суб'єктної взаємодії *на рівні регіональної освітньої системи* (науково-дослідна установа, управління освіти, методичний кабінет, заклади дошкільної освіти, інститут післядипломної педагогічної освіти). Переконливим прикладом ефективного використання *традицій суб'єкт-суб'єктної взаємодії на рівні регіональної освітньої системи* є співпраця з експериментальними закладами освіти й об'єктами впровадження м. Обухова: управлінням освіти виконавчого комітету Обухівської міської ради Київської області (начальник – М.Л. Мигаль), методичним кабінетом (завідуюча – О.С. Капітоненко, методист – Л.В. Зіневи), ЗДО «Світлячок» (керівник – Р.І. Єременко, вихователь-методист – Н.М. Петриченко), ЗДО «Катруся» (керівник – Т.Г. Рогоза, вихователь-методист – Н.С. Голованенко), ЗДО «Зірочка»

(керівник – О.М. Балдич, вихователь-методист – О.І. Варава) та ін. Так, доброю щорічною традицією стало проведення з метою соціалізації вихованців *міського дитячого мистецького фестивалю «Сузір'я талановитих дошкільнят» («Віночок народних свят» (2014 р.), «Українка я маленька» (2015 р.), «З мамою в серці» (2016 р.), «Ми – щасливі діти твої, Україно» (2017 р.)*), унікальність якого полягає в тому, що в духовно-моральному просторі фестивалю щорічно органічно реалізується феномен діалогічності як головної характеристики культури у творчій взаємодії вихованців, батьків, педагогів усіх закладів дошкільної освіти м. Обухова. Цей фестиваль є потужним *фактором соціалізації дітей*, консолідації суб'єктів педагогічного процесу, затребуваною *формою організації соціокультурного обміну*, що створює особливу реальність із правилами підготовки і проведення, яка для дошкільників *виступає моделлю успішних соціальних відносин*, задовольняючи потребу дітей у творчій соціально-комунікативній взаємодії, самовираженні й презентації своїх досягнень.

II. Традиції суб'єкт-суб'єктної взаємодії дітей і дорослих (педагогів, батьків) *на рівні закладу дошкільної освіти* (на рівні мікрогрупи, групи, міжгрупової взаємодії (загальносадові). Традиції у кожній віковій групі як складова системи традицій ЗДО сприяють трансляції культури (закладу, регіональної, національної, світової), утверджують спільність інтересів, задають «поле цінностей», виступають важливим засобом особистісного розвитку й соціалізації вихованців у стабільно функціонуючому єдиному *згуртованому* колективі: дитячому, педагогічному, батьківському. І чим міцніші духовно-моральні зв'язки членів цього триєдиного колективу, тим успішніше відбувається соціалізація кожної дитини з ровесниками й дорослими. Традиції, в яких діти беруть безпосередню участь всі разом, із вихователями, батьками, міцно закарбовуються в пам'яті, стають нерозривно пов'язані зі спогадами про дитячий садок, як про рідний спільний дім, де кожному дитину люблять і поважають. Пропонуємо традиції, що підтвердили свою ефективність: 1) *«Ми - дружні діти у садочку, наче квіти у віночку»* (участь дітей у справах всього ЗДО, святкування Дня народження дитсадка); 2) *«Про дитсадочок ми розкажемо, свої таланти ми покажемо!»* (День відкритих дверей, презентація досягнень); 3) *«Новосілля справляємо – нашу групу обживаємо»* (переїзд до групової кімнати, «обживання» групи на початку навчального року); 4) *«Як нашу групу назвемо цікаво, то будуть ладитися спільні справи»* (присвоєння імені, символіки групі, дитсадку (або розшифровка кожної літери в назві у людських якостях і чеснотах), створення візитівки групи, девізу); 5) *«Перше вересня настало – Свято Знань усіх зібрало»* (Святкування Дня Знань, мотивація до пізнавально-дослідницької діяльності); 6) *«Треба гарно у сім'ї і групі жити - вміти спілкуватись і дружити»* (створення і дотримання «кодексу групи» - правил життєдіяльності); 7) *«Традиції ранкового вітання щодня дарують радість спілкування»*, *«Добрий ранок, я прийшов, у групі друзів я знайшов»* (вітання кожної дитини і батьків, спільне вітання дітей групи); 8) *«Цікаві справи спільно заплануємо – у колективі злагоду збудуємо»* (участь у плануванні власної і спільної життєдіяльності: а) на місяць *«Щомісяця зуміємо діяльність спланувати, виконувати творчо і товаришувати»* (ведення «календаря очікувань», «портрету місяця»), узагальнення справ за минулий місяць, повідомлення вихователем справ

і подій на поточний місяць, обговорення індивідуальних побажань, складання спільного плану життя групи, щоденна конкретизація плану); б) на тиждень *«Цікавий тиждень нас чекає, то ж дружно працюєм, не зволікаєм»* (ведення «календаря очікувань», «портрету тижня», узагальнення уявлень про минулий тиждень, повідомлення вихователем справ на тиждень, обговорення індивідуальних побажань, складання спільного плану життя групи, щоденна конкретизація плану); в) на день *«Тема дня у нас цікава, важливі виконаєм справи»*, *«Свій день розпочинаю – хорошого бажую»* (організація «ранкового кола», загальне привітання, називання дня тижня, складання циклограми дня за допомогою умовних позначень, розповідь про заняття дня за допомогою схеми «вчора, сьогодні, завтра», обговорення індивідуальних побажань на день, складання спільного плану життя групи)); 9) *«Вправно виконаю особисту справу - буде час для спільної забави»* (заняття своєю справою за спільним столом), *«Спільна справа має нас навчити співробітничати і дружити»* (заняття спільною справою); 10) *«Новини дня обговорити зможемо, порадились і допоможемо»* (обговорення подій упродовж дня), *«Розкажу цікаво про важливу справу»*, *«Вмію Я день прожити й нікого не образити»* (підведення підсумків дня); 11) *«Визначаємо щодня: хто ж сьогодні Зірка дня?»* (відзначення чеснот, вчинків дітей похвалою, іншими видами заохочення у номінаціях: ввічливий, помічник, старанний, чуйний, допитливий, відповідальний, творчий, справедливий тощо); 12) *«Традиції прощання і теплі побажання»* (прощання кожної дитини і батьків); 13) *«Тижневе коло ми збираємо – про події в садочку розповідаємо»*, *«Щопонеділка друзів зберемо і що було на вихідних розповімо»*, *«Ранок радісних зустрічей»* (участь у Дні цікавих історій (щопонеділка), обговоренні подій вихідного дня), *«Обговоримо цікаво ми тижневі наші справи»* (участь у Дні цікавих історій (щоп'ятниці); 14) *«Символи даруємо – діяльність мотивуємо»* (символічні заохочувальні подарунки дітям у вигляді маленьких привабливих зображень предметів-мотиваторів (смайлик настрою, хмаринка, сонечко, зірочка, писанка, янголятко, сніжинка, квіточка, сердечко, краплинка, бджілка-трудівниця, листочок тощо); 15) *«Щоденник групи створюємо разом, щоб пам'ятати й розповісти все одразу»* (створення «щоденника-календаря життя групи» - спільні справи, дні народження, свята, екскурсії, зустрічі, індивідуальні досягнення та ін.); 16) *«Наш садочок – це Злагоди віночок»* (укладання портфолію традицій ЗДО), *«Мир і Злагода – наші помічники»* (укладання інформаційних портфолію подій життя групи, індивідуальних тек); 17) *«День народження ми дружно відсвяткуємо – побажання і дарунки подаруємо!»* (святкування Дня іменинника, Дня народження групи); 18) *«Дізнатися багато прагнем ми при зустрічі з цікавими людьми»*, *«Діалоги з майстрами-умільцями»*, *«Я у майстра запитаю жваво: як якісно зробити справу»* (зустрічі з цікавими людьми); 19) *«Любов і турботу до рідного краю у злагоді й добрих ділах виявляю»* (участь дітей і батьків у колективних творчих справах у системі громадянського і національно-патріотичного виховання); 20) *«Про людину і природу ми піклуємось, кращі свої якості гартуємо»* (участь дітей і батьків у колективних творчих справах у системі духовно-морального і екологічного виховання); 21) *«Колекцію збираю – розум розвиваю»*, *«Спільний Острів скарбів для допитливих дітлахів»* (збирання

колекції (особистих і спільних)); 22) «*Особисту власність людини поважаємо, про особисте й колективне ми у групі дбаємо*» (повага до особистої власності дитини, вихователів, батьків); 23) «*Все, що загубилось – не пропало, а у скриньку знахідок попало*» (загублені речі знаходять хазяїна); 24) «*У чисту п'ятницю в садочок ми прийдемо, лад у групі дружно наведемо*» (генеральне прибирання); 25) «*Щоб міцне здоров'я мати, щодня про нього треба дбати*», «*Виконуємо фізичні вправи – формуємо свою поставу*», «*Гігієнічні хвилинки – це здоров'я цеглинки*», «*Корисні страви ми вживаємо - вправно про здоров'я дбаємо*», «*Щоб здоровими зростати, слід завжди про зубки дбати*», «*Гарний настрій і злагода здоров'я налагодять*» (систематичне дотримання правил здорового способу життя в групі, дитсадку, сім'ї); 26) «*Як настрої погані – то не сваримось, переживаннями з іншими поділимось*» (ведення «екрану настрою»: покажи свій настрій), «*Компліменти промовляємо – настрої покращити бажаво*» (дарування компліментів); 27) «*До нас Мирилка завітала і сварки усі забрала*» (примирення у конфліктних ситуаціях); 28) «*Їжу дружно споживаємо і смачного всім бажаво*» (традиція бажати смачного); 29) «*Іншим ми допомагаємо і дякуват не забуваємо*» (традиція допомагати, бути вдячним за допомогу); 30) «*Ангел сну прилітає – всім солодких снів бажав*» (виготовлення і розміщення Ангела сну в узголів'ї ліжка дитини); 31) «*Відвідуємо ми гуртки цікаві, вивчаємо корисні справи*» (участь у гуртках); 32) «*Ми готуєм дружно свято – буде радості багато*» (підготовка свят, розваг, групове святкування: Свято Українського козацтва (Покрови), День захисника Вітчизни, Свято щедрої осені, День Святого Миколая, Новий рік, Різдво, Водохреща, Стрітєння, Масляна, Свято оберегів, Закосичення, 8 Березня, Закликання Весни, Великодне свято, Дитяча гуморина, Випускне свято, Трійця, Свято першого снопа, День Незалежності України, сезонні родинні розваги на ігровому майданчику та ін.); 33) «*Ми подарунки підготуємо – турботу людям подаруємо*», «*Подаруночки малятам ми готуємо до свята*» (виготовлення подарунків дітям і дорослим); 34) «*Клубочок побажань нових для дорослих і малих*», «*Чарівну торбинку відкриваємо - щирі побажання промовляємо*»; 35) «*День цікавої книги святкуємо: читаємо, розповідаємо, лікуємо*»; 36) «*Ми чарівну листівку надсилаємо – тобі скоріш одужати бажаво!*» (колективні листівки для дітей, відсутніх із хвороби); 37) «*За друзів порадою й привітаю, гараздів усіляких побажаю*» (привітання й співрадування досягненням, перемозі дітей, дорослих); 38) «*Доброта рятує світ*», «*Золотий ланцюжок доброти*», «*Чарівна скринька добрих справ*», «*Естафета миру*», «*Добрі розмови про справи чудові*» (бесіди про виконані справи, освітні проекти, результати благодійних добродчинних акцій і соціальних проектів); 39) *Сімейні презентації «Радіє тато, мама, я, радіє вся моя сім'я», «Наша дружна родина – щастя для України!»* (Родинне дерево, сімейні традиції, реліквії, досягнення, форми дозвілля); 40) «*Ми зробимо лепбук цікавий для пізнання і забави*» (створення лепбуків (артбуків, фемелібуків тощо); 41) «*Солодкий вечір зі щирим сміхом – дітям, педагогам і батькам на втіху*» (вечір родинного спілкування); 42) «*Батьківська світлиця*» (презентація народних традицій, що культивуються в сім'ї); 43) «*Сімейна майстерня*» (презентація спільних сімейних виробів); 44) «*На толоку всі прийдемо, всюди лад ми наведемо*» (упорядкування території ЗДО);

45) «Залюбки допомагають мами й тата про затишок у дитсадку подбати» (створення елементів розвивального середовища у ЗДО); 46) «Пам'ятна подія не пропала - тато й мама її сфотографували!» (світлина, відеозапис подій на спільних заходах і вдома, організація фотовиставок), «Мій татусь – найкращий майстер» (виготовлення годівниць, шпаківень, лагодження іграшок тощо), «Моя матуся – Берегиня» (правила домашнього затишку, приготування смакоти тощо); 47) «Енциклопедія успішної сім'ї», «Сторінки мудрості для дітей і батьків» (притчі, прислів'я, авторські казки, оповідання, «мудрі вірші», «устама дитини глаголить істина» (моральні висновки), цікаві вислови, обереги-настанови, рецепти, дозвілля, поради батьків, вихователів); 48) «Довірливе педагогічне листування здійснює батьківські сподівання», «У скриньку поштову листа опускаю – поради прошу, допомоги чекаю» (письмовий обмін актуальною інформацією), «Шанобливості відзнаки вкажемо в Листі подяки» (підготовка листів подяки вихователями, батьками, дітьми); 49) «До школи в гості завітаємо – чому навчитися потрібно ми пізнаємо» (екскурсія до школи); 50) «Як підем на екскурсію цікаву, поділимося враженням на славу» (обмін враженнями), «Йдемо до музею цікаве вивчати й людську культуру іншим передати» (екскурсія до музею), «Театр відкриє нам люб'язно свої шати, щоб люди там себе могли пізнати» (екскурсія до театру) та ін.

III. Традиції суб'єкт-суб'єктної взаємодії дітей і дорослих на рівні сім'ї дошкільника. У свідомості дітей відкладаються традиції відносин у сім'ї між батьками, представниками старших поколінь. Пропонуємо традиції, що підтвердили свою ефективність: 1) «Родинне дерево – це оберіг сім'ї, збережімо його: і дорослі й малі!» (створення родинного дерева); 2) «Матуся й тато діток люблять – словами ніжними голублять»; 3) «Довіра в сім'ї – надійна основа, із нею сім'я щаслива й здорова»; 4) «Матусю й тата любимо, цінуємо – спілкування і турботу їм даруємо»; 5) «Бабусю й дідуся шануємо, допомогу й щирість їм даруємо»; 6) «Сніданки, обіди й вечері душевні лишають спогади приємні», «Корисні страви спільно приготуємо і родину дружну почастиємо» (згуртовуючі традиції культури споживання їжі в колі сім'ї); 7) «Про рідних щоденна турбота – для душі важлива робота»; 8) «Про сімейну безпеку ми дбаємо – один одного оберігаємо»; 9) «Хвилинки вдячності в сім'ї важливі, щоб слова дарувати цінні й нестливі»; 10) «Загадаю для родини я бажання щирі, щоб жила моя родина в злагоді і мирі»; 11) «За сім'ю свою я помолюся, й смиренності в стосунках я навчуся» (молитва за родину); 12) «Сімейний оберіг виготовляємо – від біди сім'ю ми захищаємо»; 13) «Із усіма вчимося не сваритися, а вчасно вибачатися й миритися»; 14) «Здоров'я родини – справа честі кожної людини», «Фізичні вправи – життя основа, щоб бути успішним і здоровим», «Про здоров'я дбаєм ефективно: дозвілля сімейне проводим активно» (традиції здоров'язбереження); 15) «Відстояти думку вмю я чемно, повага і вдячність в родині приємна»; 16) «Як покарають – не гарячкуй, над поведінкою ти поміркуй», «Як поміркуєш, то залюбки повиправляй усі помилки»; 17) «Навесні саджаємо, влітку доглядаємо, восени ми щедрий урожай збираємо», «Як у нашій сім'ї прибирають – один одному допомагають», «Працюють дружно і дорослі й діти, щоб могла сім'я в достатку жити» (традиції спільної праці, допомоги, дотримання

обов'язків); 18) «Щоб справдилися сімейні сподівання, даруєм подарунки й побажання»; 19) «В спільні ігри дружньо граємо – сімейну творчість розвиваємо»; 20) «Події незабутні і святкові оформимо в сімейному альбомі» (поповнення сімейного альбому, фотоколажу, галереї, газети); 21) «Сімейні змагання влаштуємо, досягнення свої ми презентуємо» та ін.

IV. Традиції суб'єкт-суб'єктної взаємодії на рівні спілкування зі знайомими дорослими й дітьми (у встановленні, підтриманні, завершенні конструктивної взаємодії, її відновленні (налагодженні), розв'язанні конфліктних ситуацій). Застосування норм і правил поведінки у середовищі знайомих дітей (старших, ровесників, молодших) і дорослих, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до них; традиції налагодження співробітництва з людьми з подібними й відмінними цінностями, інтересами, цілями; адаптації, виявлення терпимості, презентації досягнень, здатності діяти у ситуаціях за зразком, подібних, нових.

V. Традиції суб'єкт-суб'єктної взаємодії на рівні спілкування з незнайомими дорослими й дітьми (у встановленні, підтриманні, відновленні, завершенні взаємодії, розв'язанні конфліктних ситуацій).

У процесі добору, використання й розвитку традицій суб'єкт-суб'єктної взаємодії дітей і дорослих відповідно до *типології* ми акцентували увагу педагогічних колективів ЗДО і батьків, що традиції і ритуали виступають дієвим засобом соціального наслідування й формування у старших дошкільників соціально-комунікативних умінь, якщо відповідають наступним *критеріям*: 1) *самодіяльність, правдивість і діапазон прийнятності* (традиції не можна «нав'язувати», творцями традицій групи ЗДО повинні бути, перш за все, діти; традиції повинні сприйматися природньо, виконуватися без напруження, фальші, тиску); 2) *подійність* (традиції стають постійно діючою формою буття колективу за умови повторення елементів життєдіяльності); 3) *емоційне переживання* (сенс традицій повинен бути емоційно закріплений, спільне емоційне переживання робить традицію цінністю); 4) *час* (традиції не можна сформувати одномоментно, але тривалі вправлення в «колективних звичках» дають вагомий результат); 5) *відповідність* (традиції мають відповідати потребам колективу, віковим особливостям дітей); 6) *естетична насиченість* (традиції – прояв честі колективу, і в цьому їх особлива краса (А.С. Макаренко): вони, якщо правильно організовані, викликають почуття гордості, радості; вплив посилюється, коли візуальний ряд (ритуали, атрибутика) також відповідає критерію краси) [2].

Таким чином, результати експериментального дослідження переконливо доводять, що традиції і ритуали виступають цінними засобами *соціалізації*, перевага використання яких полягає в тому, що вони: 1) сприяли входженню й соціальній адаптації дітей у колективі завдяки формуванню уявлень дошкільників про культурні норми й цінності, об'єднанню спільною метою й діяльністю, почуттям радості й задоволення від наполегливої праці й успіху сумісних справ, дотриманню спільних правил, співпричетності кожної дитини до колективної справи у співтоваристві однолітків і дорослих; 2) сприяли формуванню стійкого позитивного (гуманістичного) мікроклімату завдяки емоційно-позитивному сприйняттю дитиною системи відносин з однолітками та дорослими, їх згуртованості, що викликало почуття захищеності, активності, впевненості,

власної значущості, цінності особистого внеску в спільну справу й презентації своїх досягнень; 3) давали змогу прогнозувати власні й спільні дії, подальші заходи й події у власному житті й життєдіяльності своєї групи, сім'ї; 4) сприяли відтворенню основних компонентів соціокультурного досвіду, розвивали дитячу активність і самостійність у застосуванні дошкільнятами соціально-комунікативних умінь у ситуаціях «за зразком», подібних ситуаціях, нових ситуаціях. Дієвість використання традицій і ритуалів визначалася: ступенем емоційної привабливості й внутрішнього прийняття їх групою в цілому і кожним її членом зокрема; відповідністю традицій і ритуалів віковим особливостям дітей; різноманітністю традицій ЗДО (чим різноманітніші традиції й ритуали, тим цікавішим, духовно багатшим і змістовнішим було життя дошкільників завдяки розширенню розвивального комунікативного простору взаємодії з дітьми і дорослими); повагою до традицій (народних, сімейних, групових, загальносадових у ЗДО), бажанням підтримувати, зберігати і примножувати їх.

Завдяки використанню традицій вихователі забезпечували цілеспрямоване прилучення дітей до духовно-моральних цінностей людства і конкретної спільноти, єдність міжпоколінних зв'язків. На традиціях ґрунтувався й розвивався духовно-моральний простір закладу, адже вони виконували місію «духовної естафети», об'єднуючи в єдиний колектив всі покоління й сприяючи збереженню, відновленню й примноженню духовної спадщини, створенню неповторної акмеорієнтованої атмосфери неперервної розвивальної освіти.

Перспективи подальших досліджень проблеми соціалізації старших дошкільників убачаємо в активізації використання театралізованої діяльності в розв'язанні завдань на частково-пошукове й дослідницьке застосування соціально-комунікативних умінь у взаємодії вихованців у творчих групах із ровесниками та з дітьми молодшого і середнього дошкільного віку.

Використана література:

1. Бабаева Т.И. Развивающий потенциал традиций межвозрастного общения детей и взрослых в детском саду/ Т.И. Бабаева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2014/06/06/razvivayushchiy-potentsial-traditsiy-mezhvoznostnogo-obshcheniya-detey>.

2. Буева И.Н. Роль традиций в формировании корпоративной культуры образовательного сообщества / И.Н. Буева / Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2009. – С. 26-29. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-traditsiy-v-formirovanii-korporativnoy-kultury-obrazovatel'nogo-soobschestva>.

3. Григорьева Е.А. Педагогические традиции в теории и практике образования // Вестник Тюменского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. – Тюмень: ВТГУ, 2011. - №9. - С.130-135.

4. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2-х ч./ К.Л. Крутій. - Частина друга. Концепція, Програма розвитку та освітні програми ДНЗ. - Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2010. - 284 с.

5. Психолого-педагогический словарь / Сост. Рапацевич Е. С. - Минск: «Соврем, слово», 2006. - 928 с.

6. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. - Х.: Прапор, 2007. – 640 с.

7. Ясницкая В.Р. Социальное воспитание в классе: Теория и методика / Под ред. А.В. Мудрика. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. - 352 с.

ОСТРЯНСКАЯ ЕЛЕНА АНАТОЛЬЕВНА. *Использование педагогами традиций и ритуалов дошкольного образовательного учреждения как средства социализации старших дошкольников.*

В статье освещен передовой педагогический опыт творческого сотрудничества педагогов Института проблем воспитания НАПН Украины с воспитателями экспериментальных площадок по внедрению актуальной проблемы социализации детей старшего дошкольного возраста путем использования традиций и ритуалов. Презентованы результаты творческих наработок теоретиков и практиков по созданию элементов учебно-методического комплекса для формирования социально-коммуникативных умений у старших дошкольников. На основе анализа результатов экспериментальной работы подтверждено, что новизна и содержательность научно-методических мероприятий ИПВ НАПН Украины на экспериментальных площадках – пространство для инновационного развития педагогических коллективов по теме «Формирование социально-коммуникативных умений у старших дошкольников в процессе театрализованной деятельности в дошкольном образовательном учреждении».

Ключевые слова: социализация, учреждение дошкольного образования, социально-коммуникативные умения, старший дошкольник, научно-методическое сопровождение, передовой опыт, формирование, культура, традиция.

OSTRYANSKAYA ELENA. *The socialization of preschool children in the system of traditions and rituals in preschool educational establishment.*

The article described the advanced pedagogical experience of creative cooperation of teachers of Institute of Educational Problems of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine with educators of experimental grounds of implementation of the actual problem of socialization of older preschool age children. Presented results of the creative work of scientists and practitioners about creating as an element of the teaching-methodical complex for the formation of social and communicative abilities of older preschoolers. On the basis of the analysis of the results of experimental work confirmed that novelty and content of scientific and methodical measures IEP NAPS of Ukraine on experimental grounds is the space for innovative development of pedagogical collectives by theme «Formation of social and communicative abilities of older preschoolers in the process of theatrical activity in preschool educational institution».

Key words: an educator, preschool educational establishment, social and communicative abilities, preschoolers, scientific and methodological support, professional activity, forming, culture, tradition.